

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Ιστορίας

110 0429: Συγκριτική Πολιτική

Εαρινό Εξάμηνο 2004-05

Σ. Ι. Σεφεριάδης

ΣΧΟΛ

Ώρες Γραφείου: Δευτέρα 11.30-12.45, ΣΤ' 13

Email: ssefer@panteion.gr

Web: http://www.politiki.net.gr/who_is_who/Personal/seferiades_s/s_seferiades1.htm

*And what should they know of England who only
England know?*

Rudyard Kipling

Αν η γνώση του *εαυτού* προϋποθέτει γνώση του *άλλου*, τότε και η ποιότητα της κατανόησής μας για το χαρακτήρα, τις αιτίες και τις συνέπειες των πολιτικών και κοινωνικών φαινομένων είναι συνάρτηση όχι μόνο της επιμέλειας με την οποία τα μελετούμε (ως μοναδικότητες), αλλά και του εύρους των μορφικών και χωροχρονικών εκφάνσεών τους που λαμβάνουμε υπόψη μας. Η κατανόηση του τι είναι *πράγματι* σημαντικό, ιδιαίτερο ή μοναδικό (και όχι σύνθηρες, δευτερεύον ή κοινότοπο) προϋποθέτει διερεύνηση «και άλλων περιπτώσεων», προϋποθέτει συγκρίσεις.

Συγκρίσεις, όμως, απαιτούνται και για την επικύρωση των επαγωγικών γενικεύσεων στις οποίες προβαίνουμε ως κοινωνικοί επιστήμονες (αλλά και ως πολίτες). Καθώς στις επιστήμες του ανθρώπου σπάνια έχουμε την δυνατότητα διεξαγωγής πειραμάτων, και οι στατιστικοί έλεγχοι συνήθως προσκρούουν στην έλλειψη ικανού αριθμού περιπτώσεων (το περίφημο πρόβλημα του μικρού N), αποφάνσεις της μορφής «συνθήκη x προκαλεί έκβαση ψ» (όχι μόνο σε χώρα -ή περίπτωση- α, αλλά και γενικότερα), μπορούν να ελεγχθούν (να επιβεβαιωθούν ή να διαψευστούν) με ένα και μόνο τρόπο: *συγκρίνοντας*. Ο κλάδος της πολιτικής επιστήμης που κατεξοχήν προωθεί -αλλά και συγκροτείται γύρω από- το συγκριτικό εγχείρημα είναι η *συγκριτική πολιτική*, στην οποία το μάθημα αυτό αποτελεί εισαγωγή.

Έχει υποστηριχθεί πως η συγκριτική πολιτική αποτελεί «απόσταγμα και κληρονομιά του πανθέου της δυτικής κοινωνικοεπιστημονικής σκέψης», με άμεσους επιστημικούς προπάτορες διανοητές του ύψους των Machiavelli, Montesquieu, Marx, Durkheim και Weber (Lichbach/Zuckerman 1997). Ακόμα κι αν η εκτίμηση θεωρηθεί αυτάρεσκη και υπερβολική (ειδικά υπό το φως των προβλημάτων του κλάδου), το γεγονός παραμένει πως η *συγκριτική πολιτική*, τόσο ως μέθοδος συγκρότησης και επικύρωσης θεωρίας όσο και ως *ερευνητική θεματολογία*, αποτελεί κεντρική περιοχή, αν όχι την απόλυτη προϋπόθεση, της πολιτικής επιστήμης.

K. Marx M. Weber

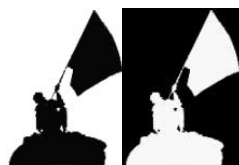
E. Durkheim

Το μάθημα επιδιώκει την εξοικείωση των φοιτητών σε αμφότερα:

- τόσο στη *συγκριτική μέθοδο* (στην κατανόηση των κρίσιμων ερωτημάτων: *Γιατί* και *Πώς* συγκρίνουμε;) και τα *κύρια θεωρητικά ρεύματα* που εμφανίζονται στο χώρο της συγκριτικής πολιτικής (του ορθολογισμού, του δομισμού και των -μεταμοντέρνων- πολιτισμικών προσεγγίσεων) [Ενότητα Α]'
- όσο και σε μερικές από τις πλέον *κομβικές ερευνητικές θεματικές* που οι συγκριτολόγοι αναδεικνύουν και ερευνούν [Ενότητα Β'].

Σε αυτές περιλαμβάνονται:

- η *μακροσκοπική, μακρο-ιστορική επεξεργασία* των βασικών πολιτικοκοινωνικών κρυσταλλώσεων του Ευρωπαϊκού 20^{ου} αιώνα (σε επίπεδο τόσο κρατικής διακυβέρνησης όσο και μαζικής πολιτικής)

- η διερεύνηση των *προϋποθέσεων* (κοινωνικών, οικονομικών, θεσμικών και άλλων) της *δημοκρατίας*, καθώς και των προκλήσεων και κινδύνων που αντιμετωπίζει στην εποχή της παγκοσμιοποίησης (συνδυαστικά με τη συζήτηση περί εκδημοκρατισμού και «δημοκρατικής εδραίωσης»)
- η ιστορική-συγκριτική διερεύνηση της επίδρασης που έχουν στη ζωή και τη λειτουργικότητα των δημοκρατιών μια σειρά θεσμικών διακανονισμών όπως τα διάφορα
 - ο πρότυπα οργάνωσης και δράσης των *κομμάτων* (αριστοκρατικό, μαζικό, καρτέλ)
 - ο *εκλογικά και κομματικά συστήματα*
 - ο *συστήματα διακυβέρνησης και δημόσιας διοίκησης*.

Θα επιδιωχθεί επίσης η συγκριτική

- κατανόηση αιτίων και μηχανισμών για την εκδήλωση συλλογικής δράσης και κοινωνικών κινημάτων.

Αν και το εύρος των θεματικών που εξετάζονται (και μέσω των οποίων αναδεικνύεται και εικονογραφείται η σημασία της συγκριτικής μεθόδου) δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητο, η κατόπτευση του κλάδου που επιχειρείται -δεν μπορεί παρά να- είναι μερική και επιλεκτική. Αυτό, όμως, κάθε άλλο παρά πρόβλημα αποτελεί. Επιδίωξη του μαθήματος δεν είναι η «περαίωση» και η γνωστική περιχαράκωση, αλλά το ακριβώς αντίθετο: η πρόκληση ερεθισμάτων για περαιτέρω διερεύνηση, και η δημιουργία προϋποθέσεων για *εκκινήσεις* στο συναρπαστικό κόσμο της συγκριτικής έρευνας.

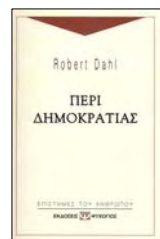
Προϋπόθεση για την ευόδωση των στόχων αυτών είναι, βέβαια, η ενεργή συμμετοχή των φοιτητών, αρχής γενομένης με την τακτική παρακολούθηση των παραδόσεων και τη συστηματική (και έγκαιρη -αν οι συνθήκες το επιτρέψουν) μελέτη του προτεινόμενου βιβλιογραφικού υλικού.

Οι φοιτητές καλούνται επίσης να επισκέπτονται την ιστοσελίδα της Ελληνικής Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης, στη διεύθυνση www.politikin.gr.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Λυριντζής, Χ. (2001) *Σύγκριση και ερμηνεία: η πορεία και οι προοπτικές στη σύγχρονη πολιτική ανάλυση*, Αθήνα: Νήσος.

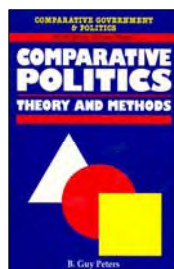
- Dahl, R. (2001) *Περί δημοκρατίας*, Αθήνα: Ψυχογιός.

- Sartori, G. (2004) *Σημασιολογία, έννοιες, συγκριτική μέθοδος (επιλογή, επιμέλεια, εισαγωγή, Σ. Ι. Σεφεριάδης)*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Όσοι/ες διαβάζουν αγγλικά, θα βρουν χρήσιμα τα εγχειρίδια:

- Landman, T. (2000) *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Routledge

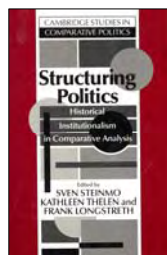
- Peters, G. B. (1998) *Comparative Politics: Theory and Methods*, Λονδίνο: Macmillan.

Ιδιαίτερα χρήσιμες συλλογές άρθρων είναι επίσης οι εξής:

- Lichbach, M. I., A. S. Zuckerman (επιμ.) (1997) *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, Cambridge: Cambridge University Press (παρουσίαση των βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων στον κλάδο: δορισμού, ορθολογισμού, πολιτισμικών προσεγγίσεων)

και

- Steinmo, S., K. Thelen, F. Longstreth (1992) (επιμ.) *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press (διαφωτιστική παρουσίαση της ιστορικής-θεσμικής προσέγγισης).

Η θεωρητική βιβλιογραφία είναι, βέβαια, τεράστια. Για μια στοιχειώδη αποτύπωση, βλ.

- Σεφεριάδης, Σ. «Πολιτική επιστήμη, συγκριτική πολιτική: κρίση στην 'κανονική επιστήμη';» στο Sartori, G. *Σημασιολογία, έννοιες, συγκριτική μέθοδος* (επιλογή, επιμέλεια, εισαγωγή, Σ. Ι. Σεφεριάδης), Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 15-89 (και πιο ειδικά σ. 43-4, σημ. 22).

ΦΑΚΕΛΟΣ

Στους φοιτητές διανέμονται τα δυο πρώτα βιβλία της λίστας (των Λυριντζή και Dahl). Πρέπει όμως να τονιστεί πως αυτά δεν αποτελούν εγχειρίδια.

Διανέμεται ακόμη «Φάκελος Μαθήματος» με τα εξής άρθρα (με «σειρά εμφάνισης» στις θεματικές των παραδόσεων):

- Sartori, G. (2004) «Συγκρίνοντας: έγκυρα και εσφαλμένα», στο Sartori, G. *Σημασιολογία, έννοιες, συγκριτική μέθοδος* (επιλογή, επιμέλεια, εισαγωγή, Σ. Ι. Σεφεριάδης), Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 179-199.
- Σεφεριάδης, Σ. *Εργατικά κινήματα στην Ευρώπη: μια μακρο-ιστορία. Έννοιες και συγκριτική θεωρία για τη μελέτη της εργατικής συλλογικότητας* [κεφάλαια 1 και 2]

- Βούλγαρης, Γ. (1997) «Καπιταλισμός και δημοκρατία: η επάνοδος ενός παλιού προβλήματος», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 10, Νοέμβριος, σ. 40-83.

- Σπουρδαλάκης, Μ. (2003) «Το κομματικό φαινόμενο: εξέλιξη και συγκυρία», στο Τσάτσος, Θ., Ξ. Ι. Κοντιάδης (επιμ.) *Το μέλλον των πολιτικών κομμάτων*, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 39-63.

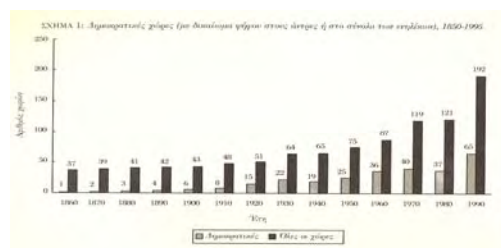
- Μακρυδημήτρης, Α. (2003) «Κόμμα-διοίκηση-πολιτική: ζητήματα διακυβέρνησης στη σύγχρονη δημοκρατία» στο Τσάτσος, Θ., Ξ. Ι. Κοντιάδης (επιμ.) *Το μέλλον των πολιτικών κομμάτων*, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 65-82.

- Διαμαντόπουλος, Θ. (2001) *Εκλογικά συστήματα, θεωρία και πρακτικές εφαρμογές. Ανάδειξη κοινοβουλίων και προέδρων δημοκρατίας, συγκριτική προσέγγιση*, Αθήνα: Πατάκη, σ. 27-36, 41-47, 319-337.

- Διαμαντόπουλος, Θ. (1989) *Κόμμα και κομματικά συστήματα: συγκριτική προσέγγιση και θεωρία*, Αθήνα: Εξάντας, σ. 157-226.

- Chandler, J. A. (2003) (επιμ.), *Δημόσια διοίκηση: συγκριτική ανάλυση*, Αθήνα: Παπαζήσης, σ. 19-41, 460-487.

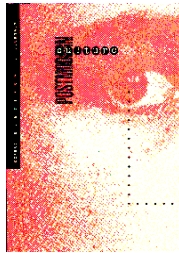
- Σεφεριάδης, Σ. (2005) *Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα* [επεξεργασία κειμένων]

Η εξάπλωση της δημοκρατίας, 1850-1995

Στο πρόγραμμα του μαθήματος που ακολουθεί επιχειρείται η γενική αντιστοίχιση θεματικών των παραδόσεων και συγγραμμάτων. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες θα πρέπει να φροντίζουν να μελετούν τα κείμενα που επισημαίνονται πριν -και πάντως όχι πολύ αργότερα- από την ολοκλήρωση των αντίστοιχων θεματικών.

Είναι αυτονόητο ότι οι χρονικότητες του προγράμματος είναι μόνο «κατά προσέγγιση». Αν, όπως είναι ιδιαίτερα πιθανό, η ροή του μαθήματος επιβάλλει αναπροσαρμογές, αυτές ευχαρίστως θα γίνουν.

ΣΕΦ

ΕΝΟΤΗΤΑ Α': ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ, ΜΕΘΟΔΟΣ, ΘΕΩΡΙΑ

1. Συγκριτική πολιτική, ο κλάδος (και περίγραμμα του μαθήματος): Τι είναι και σε τι αποσκοπεί η συγκριτική πολιτική; Ένθεση του κλάδου στο εσωτερικό της πολιτικής και κοινωνικής επιστήμης, και ιστορική αναδρομή-περιήγηση στις διάφορες φάσεις εξέλιξής του (: δημόσιο δίκαιο, συμπεριφορισμός, θεσμική επανάκαμψη, νέος εκλεκτικισμός). Παρουσίαση του περιγράμματος και των στόχων του μαθήματος.

2. Μέθοδος, θεωρία και οι τρεις λογικές της σύγκρισης: Πώς και γιατί συγκρίνουμε;

Theda Skocpol

Διερεύνηση των βασικών μεθοδολογικών και εννοιολογικών προϋποθέσεων της σύγκρισης και παρουσίαση τριών βασικών μορφών συγκριτικής πολιτικής: (α) ειconoγράφηση θεωρίας· (β) αντιπαραβολή πλαισίων· (γ)

μακρο-αιτιώδης ανάλυση (συνδυαστικά με τις κλασικές μεθόδους «συμφωνίας» και «διαφωνίας» του John Stuart Mill). Συγκρίσεις με μεγάλο N, συγκρίσεις λίγων περιπτώσεων, και θεωρητικά ενσυνείδητες μονογραφίες. Δίνεται έμφαση στη σχέση γενικού-ειδικού, θεωρίας και περιπτωσιολογίας. Ποια σχέση τα διέπει;

J S Mill

3. Κοινωνικο-επιστημονικές οντολογίες και συγκριτική πολιτική: Αναφορά στα χαρακτηριστικά των κύριων επιστημονικών (θεωρητικών και ερευνητικών) προδιαθέσεων στη σύγχρονη συγκριτική πολιτική: ορθολογισμός, δομισμός, μεταμοντέρνο. Ποιες οι ειδικές «επιστημονικές οντολογίες» τους, πώς προσεγγίζουν την αιτιότητα και σε τι συνίσταται η επικύρωση της παραγόμενης γνώσης σε κάθε μια τους;

Μελετήστε:

- Λυριτζής (2001: Μέρος πρώτο) .
- Sartori (2004)

ΕΝΟΤΗΤΑ Β': EXCURSUS ΣΕ ΚΟΜΒΙΚΕΣ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ

4. Μακροσκοπική ιστορία και συγκριτική

επεξήγηση: Προνομιακός τόπος άσκησης και εφαρμογής της συγκριτικής μεθόδου, η μακρο-ιστορία αναδεικνύει τη μακρά διάρκεια στη θέαση και ερμηνεία των κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων. Βασικός στόχος της αποτελεί ο εντοπισμός των βασικών -δομικών- παραγόντων που εξηγούν κομβικές-συστατικές όψεις της πραγματικότητας. Πρόκειται για «μεγάλα» ερωτήματα που για να απαντηθούν απαιτείται, κατά την παραστατική ορολογία

Charles Tilly

του Charles Tilly, η διερεύνηση «κολοσσίων δομών», η ενατένιση «τεράστιων διαδικασιών» και η διεξαγωγή «γιγάντιων συγκρίσεων». Ενδεικτικά: Γιατί κάποια κοινωνικο-οικονομικά συστήματα συσσωρεύουν ισχύ (που επιτρέπει μεταρρυθμίσεις) και άλλα όχι;

Γιατί σε κάποιες χώρες εγκαθιδρύεται συνταγματική διακυβέρνηση (κάποτε δημοκρατία) και ανεκτικό θεσμικό περιβάλλον και αλλού όχι; Τι εξηγεί το διαφορετικό χαρακτήρα της μαζικής πολιτικής στις διάφορες γεωγραφικές περιοχές της Ευρώπης; Εκκινώντας από τη συμβολή του Immanuel Wallerstein περί ανισομέρειας στο παγκόσμιο σύστημα, γίνεται πρακτική ειconoγράφηση με το συνθετικό παράδειγμα του Ευρωπαϊκού εργατικού κινήματος.

Immanuel Wallerstein

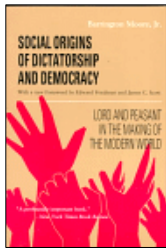
Μελετήστε:

- Σεφεριάδης (2005)

5. Δημοκρατία και οικονομική ανάπτυξη:

Η δημοκρατία, τόσο ως εννοιολογικό περιεχόμενο (: ποια -πρέπει να- είναι τα καθοριστικά γνωρίσματά της) όσο και ως ιστορικό φαινόμενο, συνιστά μια από τις πλέον κομβικές θεματικές της σύγχρονης συγκριτικής πολιτικής. Ειδικότερο ενδιαφέρον προκαλεί η συζήτηση σχετικά με τις προϋποθέσεις της (κοινωνικοοικονομικές, πολιτικοθεσμικές, πολιτισμικές), κυρίως στο πλαίσιο της διερεύνησης της σχέσης καπιταλιστικής ανάπτυξης και δημοκρατίας. Στην προέκταση θεματικών που θίχτηκαν και στην προηγούμενη παράδοση, γίνονται εκτενής αναφορές (α) στο κλασικό έργο του

Barrington Moore (1966) και στις συζητήσεις που προκάλεσε (τόσο επί της ουσίας όσο και ως υπόδειγμα μακροσκοπικής συγκριτικής ανάλυσης) (β) την κριτική που άσκησε ο Guillermo O'Donnell στον αφελη «εκσυγχρονισμό» και (γ) τη μελέτη του Νίκου Μουζέλη για τον κοινοβουλευτισμό στην ημιπεριφέρεια. Τι δείχνουν οι πιο πρόσφατες συγκρίσεις, και ποια η σημασία παραγόντων όπως η ταξική δομή, η πολιτική κουλτούρα, τα κομβικά ιστορικά συμβάντα και η διεθνής συγκυρία;

Μελετήστε:

- Dahl (2001)
- Βούλγαρης (1997)

NB: Τα κείμενα των Moore και Μουζέλη υπάρχουν και στα ελληνικά:

Morre, B. (1984/1966¹) *Κοινωνικές ρίζες της δικτατορίας και της δημοκρατίας: αγρότες, γαιοκτήμονες, εργάτες, αστοί και διανοούμενοι στη διαμόρφωση του σύγχρονου κόσμου*, Αθήνα: Κάλβος

Μουζέλης, Ν. (1987/1986¹) *Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην ημιπεριφέρεια: Ελλάδα, Βαλκάνια, Λατινική Αμερική*, Αθήνα: Θεμέλιο.

6. Εκδημοκρατισμός και ποιότητα δημοκρατίας: Αν και, όπως είναι γνωστό, η δημοκρατία δεν ήταν πάντοτε κανονιστικά αποδεκτή, η διατήρηση και -κατά περίπτωση- εμφάνισή της αποτελούν στις μέρες μας κεντρικό προβληματισμό της συγκριτικής πολιτικής.

Από τη δεκαετία του 1970 και μετά (σημείο

Ο Adolfo Suárez ορκίζεται πρωθυπουργός -ένας σταθμός στην Ισπανική «συμπεφωνημένη μετάβαση» (*reforma/ ruptura pactada*)

εκκίνησης του λεγόμενου «τρίτου κύματος» εκδημοκρατισμού -μετά τις περιόδους 1828-1926 και 1943-1962) ο προβληματισμός εντοπίζεται στη διερεύνηση των παραγόντων που προκάλεσαν/υποβοήθησαν τις δημοκρατικές μεταβάσεις και συνέβαλαν στην εδραίωση της δημοκρατίας. Ήταν οι μεταβάσεις αυτές απόρροια συμφωνιών κορυφής ή προϊόν δράσεων της κοινωνίας πολιτών, και τι συνέπειες έχει αυτό για την υπόθεση της δημοκρατικής εμφάνισης;

Μελετήστε:

-Λυριντζής (2001: Μέρος δεύτερο)

7. Κόμματα και εκλογική συμπεριφορά:

Βασικό καθοριστικό γνώρισμα της δημοκρατίας είναι η ελευθερία λόγου και δράσης. Όμως προϋπόθεση για να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο η συνθήκη αυτή είναι η ύπαρξη οργανώσεων με δυνατότητα επηρεασμού (και, εν τέλει, κατάληψης και άσκησης) της εξουσίας: πολιτικά κόμματα. Από ποιες βασικές μορφές πέρασε ο θεσμός αυτός και πώς οι τρέχουσες κρυσταλλώσεις επηρεάζουν την εκλογική συμπεριφορά; Ποιους άλλους παράγοντες έχει αναδείξει η συγκριτική ανάλυση; Οι πολίτες ψηφίζουν λόγω στενού οικονομικού συμφέροντος, λόγω πολιτικών ταυτίσεων, ή λόγω πολιτισμικών προδιαθέσεων;

Μελετήστε:

- Σπουρδαλάκης (2003)
- Μαρκυδημήτρης (2003)

8. Θεσμοί διακυβέρνησης και δημοκρατική αποτελεσματικότητα:

Εισαγωγή στην προβληματική των νεο-θεσμικών προσεγγίσεων. Γιατί οι θεσμοί έχουν σημασία, και με ποιους τρόπους επηρεάζουν τη δημοκρατική λειτουργία (και την καθημερινότητα των πολιτών); Η προσοχή μας εστιάζεται σε τρεις βασικούς διακανονισμούς: τις πολιτειακές μορφές (προεδρικές, κοινοβουλευτικές, υβρίδια), τα εκλογικά συστήματα (πλειοψηφικά, αναλογικά, μικτά) και τα κομματικά συστήματα (όπου γίνεται διερεύνηση διαφόρων μορφών πολυκομματισμού) (ο τρίτος παράγοντας εξετάζεται στην επόμενη παράδοση). Παρακολουθώντας τις πιο πρόσφατες μελέτες, επιχειρείται ανάλυση μέσα από ένα πρίσμα «θεσμικού σχεδιασμού».

Μελετήστε:

- Διαμαντόπουλος (2001)

9. Κομματικό σύστημα: μορφές και επιδράσεις:

Ακόμα και στα χρόνια της «πανσυνληκτικής» απίσχνανσης του κομματικού λόγου, στις δημοκρατίες υφίσταται ανταγωνισμός για την κατάληψη της εξουσίας, και κομματικό σύστημα που επηρεάζει (ως κρίσιμη ενδιάμεση μεταβλητή) τη λειτουργικότητα του πολιτεύματος. Σε τι συνίσταται ο παράγοντας αυτός (το κομματικό σύστημα ως σύστημα) και σε τι βασικά συμπεράσματα καταλήγει η συ-

γκριτική ανάλυση; Ειδική παρουσίαση της τυπολογίας Sartori και των αντίστοιχων εννοιών («συναφές κόμμα», «κατεύθυνση του ανταγωνισμού», «πόλωση», κ.λπ.).

Giovanni Sartori

Μελετήστε:

- Διαμαντόπουλος (1989)

10. Συστήματα δημόσιας διοίκησης: συγκριτική ανάλυση: Η «αποτελεσματική δημόσια διοίκηση» συγκροτείται μεταξύ των βασικών προϋποθέσεων υψηλής «δημοκρατικής ποιότητας». Το γεγονός αυτός, συνδυαστικά με την σπανιότητα πράγματι αποτελεσματικών διακανονισμών, εξηγεί και το εξακολουθητικά μεγάλο ενδιαφέρον που προκαλεί η μελέτη της δημόσιας διοίκησης. Υπό το φως της αποτυχίας του μεταπολεμικού ρεύματος της «τεχνικής συνεργασίας» (της αφελούς προσδοκίας ότι η απλή μεταφύτευση δυτικής διοικητικής τεχνογνωσίας στις «αναπτυσσόμενες χώρες» θα αρκούσε για να επιφέρει διοικητική επάρκεια), τι επιχειρησιακά πορίσματα κομίζει η σύγχρονη συγκριτική ανάλυση; Τι διαφορές και τι ομοιότητες παρουσιάζουν τα βασικά διοικητικά συστήματα και πώς διαμορφώνεται το τοπίο στην εποχή της παγκοσμιοποίησης;

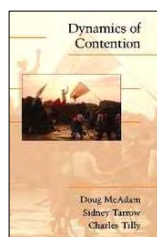
Μελετήστε:

Chandler, J. A. (2003)

11. Συγκρουσιακή πολιτική, κοινωνικά κινήματα: Γιατί και πότε οι άνθρωποι εγκαταλείπουν τις ρουτίνες της καθημερινής ζωής για να εμπλακούν στις αβεβαιότητες της συλλογικής δράσης; Αν θεωρήσουμε πως η υλική στέρηση και η δυναμική προώθησης συλλογικών συμφερόντων αποτελούν βασική προϋπόθεση για την εκδήλωση συλλογικής δράσης, αρκούν αυτοί οι παράγοντες για την εμφάνιση κοινωνικών κινήματων; Υποδεικνύει η συγκριτική παρατήρηση άλλες αναγκαίες συνθήκες, και ποιες; Μετά την παράθεση των απαραίτητων εννοιακών διευκρινίσεων (τι είναι «κοινωνικό κίνημα» και πώς εντάσσεται στο σύμπαν της συγκρουσιακής πολιτικής;) δίνεται έμφαση

Sidney Tarrow

σε τρεις αναλυτικούς άξονες του πεδίου: (α) τη δομή των *πολιτικών ευκαιριών* που διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν την εμφάνιση κινήματων, (β) τις συνέπειες που έχουν οι διάφορες *οργανωτικές δομές* που τα κινήματα υιοθε-

Κηδεία Σωτήρη Πέτρουλα (23 Ιουλίου 1965)

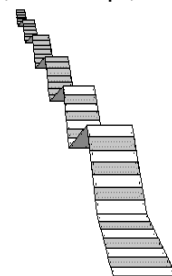
τούν, και (γ) τη σημασία των *αξιακών πλαισίων* που αναδεικνύουν διεκδικητικές συλλογικές ταυτότητες.

Μελετήστε:

Σεφεριάδης (2005)

12. Ανακεφαλαίωση: προκλήσεις της σύγχρονης συγκριτικής πολιτικής: Οργανωτικός μίτος και βασική οπτική του μαθήματος αυτού υπήρξε η άποψη ότι οι συστηματικές συγκρίσεις είναι το καλύτερο μέσο που διαθέτουμε για τον έλεγχο και την επικύρωση των κοινωνικοεπιστημονικών επαγωγών μας. Πέρα όμως από αυτή την καθαυτό επιστημονική αποστολή τους, οι συγκρίσεις μας βοηθούν να αποφύγουμε την παγίδα του γνωστικού επαρχιωτισμού: της ψευδούς αίσθησης «μοναδικότητας» που διακατέχει την απολογητική ιδιογραφία και κατά κανόνα εκτρέφει στερεότυπα και ιδεολογικές περιχαράκωσεις. Ο κλάδος της συγκριτικής πολιτικής, κλάδος που συγκροτείται στη βάση των συγκρίσεων και της αναγνώρισης του *άλλου*, είναι συνεπώς εκ των ων ουκ άνευ για την πρόοδο των κοινωνικών επιστημών. Τι είδους προβλήματα και ποιες προκλήσεις αντιμετωπίζει η συγκριτική πολιτική στις αρχές του 21^{ου} αιώνα; Είναι δυνατή η σύνθεση των διάφορων θεωρητικών σχολών και κάτω από ποιες προϋποθέσεις μπορεί αυτή να οδηγήσει στην καλύτερη επικοινωνία και γνωστική συσσωρευση;

Η τελευταία παράδοση περιλαμβάνει επίσης πρακτικές συμβουλές για την προετοιμασία των φοιτητών εν όψει της τελικής εξέτασης.

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Ιστορίας

110 0429: Συγκριτική Πολιτική

Εαρινό Εξάμηνο 2004/05

Σ. Ι. Σεφεριάδης

Email: ssefer@panteion.gr

Web: http://www.politikin.gr/who_is_who/Personal/seferiades_s/s_seferiades1.htm

ΓΙΑΤΙ ΣΥΓΚΡΙΝΟΥΜΕ;

Στη συγκριτική πολιτική (αλλά και γενικότερα στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες) συγκρίνουμε πρωτίστως για να ελέγξουμε: μια κρίση, μια γενίκευση, μια θεωρία.

Αν, για παράδειγμα, η παρατήρηση μιας αλληλουχίας $\alpha \rightarrow \beta$ μας φαίνεται αιτιώδης (μας φαίνεται δηλαδή ότι « α οδηγεί -ή προκαλεί- β », για να βεβαιωθούμε (ότι πράγματι υφίσταται αιτιώδης σχέση) ερευνούμε παρεμφερείς αλληλουχίες σε άλλες χώρες, χώρους ή/και χρόνους.

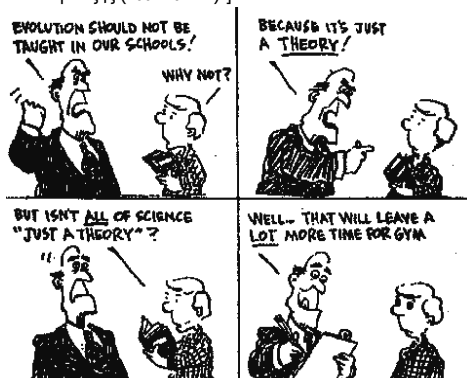
ΠΩΣ ΣΥΓΚΡΙΝΟΥΜΕ;

Τρεις λογικές σύγκρισης

Έχουν επισημανθεί 3 βασικές «λογικές σύγκρισης»:

- (α) η εικονογράφηση θεωρίας
- (β) η αντιπαραβολή πλαισίων και
- (γ) η μακρο-αιτιώδης ανάλυση.

[Βασική βιβλιογραφική αναφορά αποτελεί το κείμενο των: Skocpol, T., M. Somers (1980) 'The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry', *Comparative Studies in Society and History* 18:2, Απρίλιος, σ. 175-210]. Την επιχειρηματολογία παρακολουθεί και ο Λυριντζής (2001: 62-74).]

- Η θεωρία της εξέλιξης των ειδών δεν πρέπει να διδάσκεται στα σχολεία μας!
- Και γιατί όχι;
- Γιατί είναι μόνο μια θεωρία!
- Μα δεν είναι όλη η επιστήμη «μόνο μια θεωρία»;
- Ε... ..ο χρόνος που θα εξοικονομήσουμε θα μας επιτρέψει να κάνουμε πολύ περισσότερη γυμναστική...

-Παράλληλη- Εικονογράφηση Θεωρίας και «μεγάλο Ν»

Στην εικονογράφηση θεωρίας σκοπός των συγκρίσεων είναι η κατάδειξη του έγκυρου της θεωρίας σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό περιπτώσεων. Η επιδίωξη του «μεγάλου Ν» είναι, έτσι, σύνηθες γνώρισμα του είδους αυτού. Κλασικό παράδειγμα (που παραθέτουν οι Skocpol/Somers) αποτελεί η μελέτη του J. M. Paige περί αγροτικών εξεγέρσεων (*Agrarian Revolution: Social Movements and Export Agriculture in the Underdeveloped World*, Νέα Υόρκη, Free Press, 1975). Επιχειρώντας την εικονογράφηση της θεωρίας του, ο Paige εξέτασε 135 αγροτικούς τομείς σε 70 υπανάπτυκτες χώρες!

Σύμφωνα με τους μελετητές των άλλων δυο παραδόσεων το ανεξέλεγκτο μεγάλο Ν είναι προβληματικός παράγοντας αφού η γνώση τόσων πολλών περιπτώσεων, αν δεν είναι αδύνατη, θα είναι υποχρεωτικά «ρηχή» -σε κάθε περίπτωση ανεπαρκής για τη διατύπωση αξιόπιστων αιτιολογήσεων. Οι «εικονογράφοι» συνήθως παρακάμπτουν το πρόβλημα αντιτείνοντας ότι το μεγάλο Ν είναι βασική προϋπόθεση επαγωγικής εγκυρότητας.

Εξίσου σοβαρή κριτική κατά της προσέγγισης είναι ότι οι περιπτώσεις-εικονογραφήσεις επιλέγονται επί τη βάσει της θεωρίας (ακριβώς για να την εικονογραφήσουν), συνεπώς δεν είναι ποτέ δυνατόν να την επικυρώσουν.

Αντιπαραβολή πλαισίων

Στην αντιπαραβολή πλαισίων ισχύουν σχεδόν τα ακριβώς αντίθετα: δεν ενδιαφέρει τόσο η διατύπωση (και ο έλεγχος/επικύρωση) γενικήσεων και θεωριών όσο η ανάδειξη της ιδιαιτερότητας της κάθε περίπτωσης. Συναφώς, στην αντιπαραβολή πλαισίου ενδιαφέρει περισσότερο η *ερμηνεία* παρά η επεξήγηση (η επισημάνση κάποιας γενικεύσιμης αιτιότητας της μορφής $\alpha \rightarrow \beta$). Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίζεται πως οι αιτιότητες είναι πάντα ειδικές (αν όχι μοναδικές) και πως σκοπός της συ-

γκριτικής ανάλυσης είναι να μας ευαισθητοποιήσει ακριβώς σ' αυτό.

Με την προσέγγιση αυτή είναι συνυφασμένη η λεγόμενη *ερμηνευτική προδιάθεση* (*hermeneutics*), ένα ρεύμα με μεγάλη διεπιστημονική εμβέλεια. Σημαντικοί εκπρόσωποί του στο χώρο της συγκριτικής κοινωνικής επιστήμης υπήρξαν οι Reinhard Bendix (1916-1991) και Clifford Geertz (ο τελευταίος με κύριο γνωστικό πεδίο την κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία).

Reinhard Bendix

Clifford Geertz

Ο «περιγραφικός ολισμός» της προσέγγισης είναι βέβαια εξαιρετικά χρήσιμος για τον έλεγχο των θεωριών, όμως το ιδιογραφικό δόγμα «κάθε περίπτωση είναι μοναδική» αποτρέπει τη διατύπωση γενικευτικών επεξηγήσεων, και κατά τρόπο ειρωνικό επανεισάγει το γνωστικό επαρχιωτισμό. Συναφώς, οι «ερμηνευτικοί» έχουν επίσης κατηγορηθεί ως -συνήθως μη ενσυνείδητοι- φορείς θεωρητικών προκαταλήψεων.

Μακρο-αιτιώδης ανάλυση

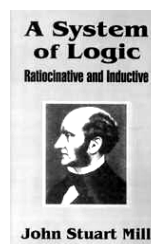
Σε αντίθεση με την αντιπαράθεση πλαισίων, στη *μακρο-αιτιώδη ανάλυση* οι μελετητές ενδιαφέρονται ζωηρά για την ανακάλυψη γενικεύσιμων σχέσεων αιτιότητας που δεν είναι γνωστές εκ των προτέρων (δεν πρόκειται δηλαδή για απλή επιβεβαίωση θεωρίας όπως συμβαίνει στις μελέτες εικονογράφησης). Τονίζεται όμως ότι και οι θιασώτες της μακρο-αιτιώδους ανάλυσης στέκονται με καχυποψία απέναντι σε επιφανειακές χρήσεις επεξηγηματικών μεταβλητών· όπως και οι συνάδελφοί τους της πλαισιακής αντιπαραβολής ενέχονται και αυτοί σε ερμηνευτική.

Αν και η βασική δομή των επιδιωκόμενων αιτιολογήσεων παίρνει τη μορφή $x \rightarrow \psi$, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το « x » αναφέρεται συνήθως σε κρυσταλλώσεις/συνδυασμούς παραγόντων που ενδέχεται να είναι ιστορικά ανεπανάληπτοι. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα μελετών της μακρο-αιτιώδους προσέγγισης αποτελούν το κλασικό έργο του Barrington Moore Jr. (1966) για τους διαφορετικούς δρόμους προς την βιομηχανική εποχή (δημοκρατία, φασισμός, κομμουνισμός) [Σε περιγραφή του περιεχομένου αυτού του κλασικού έργου θα επιστρέψουμε σε προσεχή παράδοση], το έργο της Theda Skocpol (1979) για τις αιτίες των επαναστάσεων και, από τις νεότερες με-

λέτες, το έργο του Thomas Ertman (1997) για την κρατική συγκρότηση στη μεσαιωνική Ευρώπη (*Birth of the Leviathan: Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press).

Μέθοδος συμφωνίας, μέθοδος διαφοράς (συνακόλουθης διαφοροποίησης)

Προϋπόθεση για την εξαγωγή γενικεύσιμων συμπερασμάτων στο πλαίσιο των μακρο-αιτιωδών μελετών είναι η προσεκτική επιλογή των περιπτώσεων που θα εξεταστούν. Οι μελετητές συνήθως ακολουθούν μια από τις δυο παρακάτω τεχνικές (που διατυπώθηκαν ρητά από το John Stuart Mill -'Two Methods for Comparison' στο *A System of Logic*, 1888):

Μέθοδος συμφωνίας

- Επιλέγονται δυο (ή περισσότερες) περιπτώσεις κοινής έκβασης (ψ) και στη συνέχεια αναζητείται το κοινό στοιχείο (ή στοιχεία) τους παρά τις διαφορές, όπως στον παρακάτω πίνακα:

Μέθοδος της Συμφωνίας

	Περίπτωση Α'	Περίπτωση Β'
	Έκβαση ψ	Έκβαση ψ
Μεταβλητές	α β γ	δ ε στ
Αιτιώδης Παράγοντας	x	x

[Αμφότερες οι περιπτώσεις Α και Β' έχουν -κοινή- έκβαση ψ , αλλά τεράστιες διαφορές ως προς τις μεταβλητές που υπεισέρχονται στην αιτιώδη αφήγηση: στην Α' εμφανίζονται παράγοντες α, β, γ, ενώ στη Β' δ, ε, στ. Μόνος κοινός παράγοντας (: σημείο «συμφωνίας» των δυο περιπτώσεων) είναι ο x. Αυτός θεωρείται πως εξηγεί την έκβαση, έτσι ώστε $x \rightarrow \psi$.]

[Επειδή οι περιπτώσεις που επιλέγονται προκειμένου να διερευνηθεί η μέθοδος της συμφωνίας είναι -ως προς τη γενική φύση τους- διαφορετικές (πλην του κοινού αιτιώδους παράγοντα), η μέθοδος της συμφωνίας προσομοιάζει προς το λεγόμενο «σχεδιασμό της μεγίστης διαφοράς».]

Μέθοδος διαφοράς (συνακόλουθης διαφοροποίησης)

- Επιλέγεται μια περίπτωση στην οποία εμφανίζεται έκβαση ψ και μια (ή περισσότερες) όπου δεν εμφανίζεται ($-\psi$). Όμως οι περιπτώσεις αυτές έχουν από κοινού μεγάλο αριθμό παραγόντων εκτός από τον παράγοντα x , ο οποίος εμφανίζεται μόνο στην περίπτωση στην οποία απαντάται η έκβαση.

[Στο παράδειγμα του πίνακα στην Περίπτωση Α' έχουμε έκβαση ψ , ενώ στη Β' δεν έχουμε («διαφορά»). Αμφότερες οι περιπτώσεις έχουν παράγοντες α , β , γ , όμως μόνο η Α' έχει παράγοντα ψ . Άρα: $x \rightarrow \psi$.]

Μέθοδος της Διαφοράς (συνακόλουθης διαφοροποίησης)

	Περίπτωση Α'	Περίπτωση Β'
	Έκβαση ψ	Έκβαση $-\psi$ (απουσία ψ)
Μεταβλητές	α β γ	α β γ
Αιτιώδης Παράγοντας	x	$-x$ (απουσία x)

[Επειδή οι περιπτώσεις που επιλέγονται προκειμένου να διερευνηθεί η μέθοδος της διαφοράς είναι, ως προς τη γενική φύση τους, σχετικά όμοιες (πλην του αιτιώδους παράγοντα κατά τον οποίο διαφέρουν), η μέθοδος της διαφοράς προσομοιάζεται με το λεγόμενο «σχεδιασμό της μεγίστης ομοιότητας». Η στρατηγική αυτή βρίσκει εφαρμογή στις area studies.]

Τα $x \rightarrow \psi$ των δυο στρατηγικών είναι πολύτιμα ευρήματα [μάάλιστα η δεύτερη στρατηγική προσεγγίζει και την ίδια την πειραματική μέθοδο], όμως δεν μπορεί να θεωρείται ότι καταλήγουν σε αιτιολογικές βεβαιότητες. Είναι πάντα δυνατό να υπάρχει ένας άγνωστος παράγοντας $\omega \rightarrow x$ εν τη απουσία του οποίου το $x \rightarrow \psi$ δεν ισχύει. Άλλωστε ο ίδιος ο J S Mill θεωρούσε ότι η χρήση των μεθόδων του δεν μπορεί παρά να είναι ατελής στις κοινωνικές επιστήμες. Ο Emile Durkheim συμφώνησε εξηγώντας πως «Η απόλυτη εξάλειψη των επείσαστων παραγόντων είναι ένα ιδανικό το οποίο δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί... δεν είναι ποτέ δυνατόν να είναι κανείς -έστω και κατά προσέγγιση- σίγουρος ότι δυο κοινωνίες

είναι καθ' όλους τους παράγοντες όμοιες πλην ενός» (παράτίθεται στο Lijphart, A. (1971) 'Comparative Politics and the Comparative Method', *The American Political Science Review*, 65: 3, Σεπτέμβριος, σ. 688).

Αν και έχει αντιταχθεί ότι οι επιφυλάξεις αυτές είναι υπερβολικές (ενδείξεις ενός υπέρποντος σχολαστικισμού), οι δυσκολίες που υπάρχουν υπενθυμίζουν τον «ανοιχτό» χαρακτήρα της γενικευτικής απόδοσης αιτιότητας στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες - και αποτελούν, ταυτόχρονα, υπενθύμιση, της μεγάλης σημασίας που έχει η γλώσσα και η εννοιολογική πειθαρχία.

ΣΥΛΛ

Εννοιολογικές και κλασικές μεθοδολογικές προϋποθέσεις συγκρίσεων

Κάτι που συχνά διαφεύγει της προσοχής των συγκριτολόγων, αλλά αποτελεί παράγοντα εκ των ων ουκ άνευ για την ευόδωση του συγκριτικού εγχειρήματος, είναι η *επάρκεια στο επίπεδο των εννοιών*.

Οι έννοιες συνήθως υποτιμώνται, όμως χωρίς ικανοποιητικές έννοιες (χωρίς προβλήματα νοηματικής ασάφειας ή/και υποδηλωτικής αοριστίας) το συγκριτικό εγχείρημα είναι εκ των προτέρων καταδικασμένο. Μεταξύ άλλων ο Sartori (2004: 188) χρησιμοποιεί το παράδειγμα της έννοιας «σύνταγμα». Αν ο όρος θεωρηθεί ότι σημαίνει «οποιαδήποτε κρατική μορφή», τότε η γενίκευση 'τα συντάγματα παρεμποδίζουν την τυραννία' διαψεύδεται παταγωδώς (ενώ επιβεβαιώνεται, αν χρησιμοποιήσουμε μια στενότερη έννοια του όρου)».

Εξίσου αναγκαία είναι η ταξινομική ορθότητα (διαίρεση του προς διερεύνηση σύμπαντος σε κατηγορίες αμοιβαία αποκλειόμενες και από κοινού εξαντλητικές). Οι ταξινομήσεις μας είναι ο βασικός τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται η περίφημη «συγκρισιμότητα»: μέλη της ίδιας ταξινομικής κατηγορίας.

Αλλά δεν είναι μόνον αυτό. Οι αιτιώδεις κρίσεις που εκφέρουμε μοιραία θα είναι ατελείσφορες αν αναφέρονται σε κατηγορίες που είναι προϊόντα ανεπίγνωστων ταξινομήσεων.

Ο Sartori (2004)

εικονογραφεί το πρόβλημα με την παρωδία του «γατόσκυλου»: μια εγγενώς μάταιη προσπάθεια να ερμηνευθεί/επεξηγηθεί η συμπεριφορά μιας λογικά άκυρης -κυριολεκτικά τερατώδους- κατασκευής.

Αναγκαίες-Ικανές συνθήκες

Νοούμενου ότι η συγκριτική μέθοδος αποσκοπεί στην επικύρωση (επιβεβαίωση ή διάψευση) αιτιολογικών προτάσεων, έχει σημασία να υπενθυμιστεί η σημασία της ανάλυσης συνθηκών, της προσέγγισης της αιτιότητας μέσα από ένα πρίσμα αναγκαίων και ικανών συνθηκών.

Στην καθομιλουμένη αναγκαίες και ικανές συνθήκες συχνά ταυτίζονται. Πρόκειται για σφάλμα.

Λέγοντας ότι παράγοντας x είναι **ικανή συνθήκη** για έκβαση ψ , εννοούμε: αν x , τότε ψ .

Τα πράγματα είναι διαφορετικά στην **αναγκαία συνθήκη**. Λέγοντας ότι x είναι αναγκαία συνθήκη για ψ , εννοούμε: όχι ψ αν όχι x .

Στη βάση αυτή έχει σημασία να συνειδητοποιήσουμε κάποιες κρίσιμες λεπτομέρειες που συνήθως διαφεύγουν της προσοχής μας.

Ικανές

- (1) Μια ικανή συνθήκη **αρκεί από μόνη της** για να προκαλέσει ένα φαινόμενο (π.χ., αν η απρόκλητη δολοφονία πολιτών από τις αρχές προσδιοριστεί ως ικανή συνθήκη πρόκλησης λαϊκής κατακραυγής, τότε **όποτε** έχουμε απρόκλητη δολοφονία πολιτών από τις αρχές, και **ανεξαρτήτως άλλων περιστάσεων**, θα έχουμε λαϊκή κατακραυγή).
- (2) Η **ικανή συνθήκη δεν είναι εξαντλητική**. Η επισήμανση μιας ικανής συνθήκης κατά κανέναν τρόπο δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και άλλες αναγκαίες συνθήκες, ή ότι η έκβαση θα προέλθει μόνο από την ικανή συνθήκη που έχει επισημανθεί (Υπάρχουν, π.χ., άπειροι τρόποι για να προκληθεί λαϊκή κατακραυγή).
- (3) Τέλος, αν -όπως συνήθως συμβαίνει- υπάρχουν πολλές ικανές συνθήκες για μια έκβαση ψ **δεν χρειάζεται να είναι όλες παρούσες** για να έχουμε την έκβαση αυτή (πρόκειται για επανάληψη της πρώτης αρχής με άλλο τρόπο).

Αναγκαίες

Η αναγκαία συνθήκη είναι η εκ των ων ουκ άνευ *-sine qua non-* συνθήκη.

Υπάρχουν και εδώ μερικές κρίσιμες επισημάνσεις:

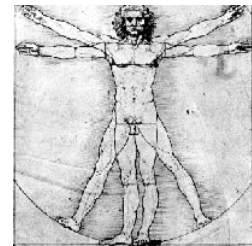
- (1) Η πρώτη είναι η αυτονόητη. Η αναγκαία συνθήκη **δεν είναι** ικανή. Αν x είναι αναγκαία συνθήκη έκβασης ψ , αυτό δεν σημαίνει ότι x αρκεί για να επιφέρει ψ .

(Αλλιώς, η αναγκαία συνθήκη x μπορεί να υφίσταται και να μην έχουμε την έκβαση ψ -αυτό είναι το σημείο όπου συνήθως εμφανίζεται σύγχυση μεταξύ αναγκαίων και ικανών συνθηκών) -Π.χ., αν αναγκαία συνθήκη για την εμφάνιση κοινωνικών κινημάτων είναι η κοινωνική ανισότητα, η ύπαρξη κοινωνικής ανισότητας δεν προδικάζει και την εμφάνιση κοινωνικών κινημάτων.

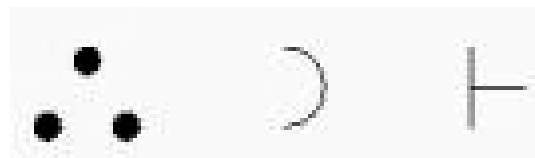
- (2) Όπως και οι ικανές συνθήκες, έτσι και οι αναγκαίες μπορεί να είναι πολυάριθμες. Όμως **ενώ έστω και μια ικανή συνθήκη αρκεί για να προκαλέσει το φαινόμενο** (απρόκλητη δολοφονία πολιτών από τις αρχές $\rightarrow$ λαϊκή κατακραυγή), για να προκληθεί το φαινόμενο **πρέπει όλες οι αναγκαίες συνθήκες του να είναι παρούσες**. Π.χ., αν αναγκαίες συνθήκες για την εμφάνιση κοινωνικών κινημάτων είναι -π.χ.

- ύπαρξη ευμενούς πολιτικής συγκυρίας
- δόκιμων μορφών συλλογικής δράσης
- επαρκών διεκδικητικών-οργανωτικών δομών και
- επικοινωνιακά αποτελεσματικού πολιτικού λόγου

τότε αν έστω και ένας από τους παράγοντες αυτούς λείπει, τότε κοινωνικό κίνημα αποκλείεται να εμφανιστεί. Αν και με την παρουσία όλων των αναγκαίων συνθηκών δεν έχουμε την έκβαση, τότε -προφανώς- υφίσταται και άλλη συνθήκη την οποία δεν έχουμε ακόμα επισημάνει.

(Γίνεται σαφές πως η μετά λόγου γνώσεως απόδοση αιτιότητας στις επιστήμες του ανθρώπου είναι δύσκολη υπόθεση!)

 ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Ιστορίας

110 0429: Συγκριτική Πολιτική

Εαρινό Εξάμηνο 2004/05

Σ. Ι. Σεφεριάδης

Email: ssefer@panteion.gr

Web: http://www.politikinet.gr/who_is_who/Personal/seferiades_s/s_seferiades1.htm

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΝΤΟΛΟΓΙΕΣ/ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Έχει υποστηριχθεί πως στη συγκριτική πολιτική (αλλά και γενικότερα στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες) υφίστανται τρεις (και μια) βασικές ερευνητικές προδιαθέσεις που απορρέουν από -και καταλήγουν σε- διαφορετικές προσλήψεις της υφής των φαινομένων που καλούμαστε να εξηγήσουμε. Λέγοντας «κοινωνικο-επιστημονικές οντολογίες» αναφερόμαστε, έτσι, σε διαφορετικές απόψεις (αναγνώσεις ή ερμηνείες) του τρόπου με τον οποίο συντίθεται το προς διερεύνηση σύμπαν: οι οντότητες, τα φαινόμενα και οι διαδικασίες που το συναποτελούν και τα χαρακτηριστικά τους που δύναται και πρέπει να γνωσθούν.

Πρόκειται, συγκεκριμένα, για:

- το δομισμό
- τη δημόσια ή ορθολογική επιλογή («ορθολογισμός») και
- τις φαινομενολογικές/πολιτισμικές προσεγγίσεις.
- Επιπλέον προσέγγιση (εξού: τρεις και μια) που επιδιώκει να συνθέσει αρετές των προηγούμενων (χωρίς τις αδυναμίες τους) είναι η λεγόμενη «σχεσιακή» [relational].

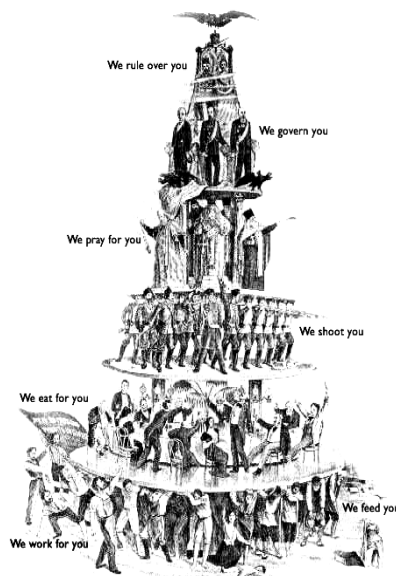
Κάθε προσέγγιση τείνει να έχει διαφορετική μεθοδολογία, θεωρητικό προφίλ αλλά και προβλήματα.

[Ο,τι ακολουθεί δεν είναι παρά πρώτες ιδεοτυπικές αποσυσκευάσεις (: οι περισσότερες μελέτες έχουν υβριδικό χαρακτήρα -όμως η κατασκευή «καθάρων μορφών» βοηθά στην κατανόηση των διαφορών και των απώτερων γνωστικών τους καταβολών).]

ΔΟΜΙΣΜΟΣ

Όπως και ο όρος καταδεικνύει, στο δομισμό η περιγραφή, η ανάλυση και η επεξήγηση περιστρέφονται γύρω από την/ τις εκάστοτε κρίσιμες **δομές**. Σημασία για την ανάλυση και την επεξήγηση έχει η κατανόηση του **δομικού πλαισίου** εντός του οποίου ανακύπτουν τα προβλήματα, αναλαμβάνονται οι δράσεις και συντελούνται τα φαινόμενα -όχι τόσο οι προθέσεις των δρώντων ή η φευγαλέα συγκυρία. Αν και τα δρώντα υποκείμενα εξακολουθούν να έχουν συνεισφορά στις διάφορες εξελίξεις, η βούλησή τους -στο βαθμό που δεν επικρατείται από υφιστάμενες δομές- δεν είναι ποτέ ο κρίσιμος αιτιώδης παράγοντας.

Δομές: ιδιαίτεροι και -ως ένα βαθμό- σταθεροί διακανονισμοί θεσμών (οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών κ.λπ.) δια μέσου των οποίων οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν και συμβιώνουν.

Σκίτσο ανώνυμο (c. 1900), που καυτηριάζει την κοινωνική δομή της Τσαρικής Ρωσίας. Στην κορυφή οι Τσάροι, στη βάση...εργάτες και αγρότες...

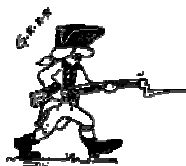
Εξίσου σημαντική συνιστώσα των δομικών αναλύσεων είναι η υπενθύμιση των ορίων (περιορισμών) που θέτουν οι δομές στις δράσεις των υποκειμένων. Πρόκειται για «αρνητική» γνώση: γνώση του τι δεν είναι δυνατόν, όμως η συνεισφορά της δεν είναι διόλου ευκαταφρόνητη.

Στο πιλοτήριο ενός αεροπλάνου (δομή) πόσα πράγματα μπορεί άραγε να κάνει κανείς (δράση); ☺

Ή, όπως εξήγησε ο Talleyrand στον Ναπολέοντα, «μπορεί κανείς να κάνει τα πάντα με τις ξιφολόγχες εκτός απ' το να καθίσει πάνω τους»: Οι δομές -μόνιμοι ή σχετικά μόνιμοι διακανονισμοί- προκαλούν δράσεις, έστω και αρνητικά -μέσω του αποκλεισμού εναλλακτικών δυνατοτήτων.

Οι δομιστικές προσεγγίσεις είναι συνεκτικές, κατατείνουν σε ολικές επεξηγήσεις των φαινομένων τα οποία πραγματεύονται και κατά κανόνα τροφοδοτούν το αιτιώδες-αναλυτικό είδος συγκριτικών μελετών. Όμως τείνουν εγγενώς προς τη νομοτέλεια και το ντετερμινισμό -την αίσθηση ότι όλα είναι προδιαγεγραμμένα πέρα και πάνω από την παρέμβαση της ανθρώπινης βούλησης. Πρόκειται για σοβαρή αδυναμία.

- Οι δομές μπορεί να θέτουν περιορισμούς στα υποκείμενα (π.χ. στους χειριστές του αεροσκάφους), όμως δεν προδικάζουν πλήρως τις δράσεις τους (αν, αίφνης, θα βάλουν τον αυτόματο πιλότο ή όχι).
- Επιπλέον: ποιος φτιάχνει τις δομές; (Και η συνήθης δομιστική απάντηση: Άλλες, προϋπάρχουσες δομές, είναι προφανώς ανεπαρκής).

ΔΗΜΟΣΙΑ/ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ

Στη δημόσια ή ορθολογιστική επιλογή η έμφαση μετατίθεται στα «ορθολογιστικά» (δηλαδή ωφελιμιστικά) άτομα που ενέχονται σε

-εμπρόθετες- δράσεις προσθαφαιρώντας κόστη/ρίσκα και προσδοκίες.

Αν και εννοιολογούν κοινωνίες και συλλογικότητες, οι «ορθολογιστές» δεν πολυπιστεύουν σ' αυτές: οι κοινότητες δεν είναι παρά το άθροισμα των ατόμων που τις αποτελούν· οι συλλογικές δράσεις, συνισταμένες ατομικών συναρτήσεων ωφέλειας, κ.ο.κ.

Χωρίς να παραγνωρίζεται ότι ατυχήματα (: ακούσιες παρενέργειες δράσεων που εκκινούν «ορθολογικά») δεν αποκλείονται, τα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα είναι (: εκλαμβάνονται ως) κατά κανόνα προϊόντα επιδέξιων υπολογισμών. Οι κοινωνικοί και πολιτικοί επιστήμονες καλούνται, συνεπώς, να καταγράψουν με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν τα δρώντα υποκείμενα καθ' οδόν προς τις δράσεις τους. Αν το επιτύχουν, θεωρούν ότι είναι σε θέση όχι μόνο να εξηγήσουν συγκεκριμένες εκβάσεις, αλλά και να τις προβλέψουν. Στο πλαίσιο αυτό οι θιασώτες της προσέγγισης κατατείνουν προς τις συγκριτικές μελέτες κατάδειξης ή «εικονογράφησης» θεωρίας.

Η προσήλωση των «ορθολογιστών» στις επιχειρησιακές έννοιες, ο ακριβής προσδιορισμός των περιστάσεων στις οποίες ανακύπτουν τα προς διερεύνηση προβλήματα και το ότι διατυπώνουν θεωρητικές προτάσεις που -τουλάχιστον επί της αρχής- είναι ελέγξιμες συνιστούν αξιοπρόσεκτα προτερήματα.

Όμως οι αξιωματικές παραδοχές που κάνουν περί της πλήρους πληροφόρησης των δρώντων υποκειμένων αναφορικά με τα δεδομένα των διάφορων προβλημάτων (ω-

-Αν σε φιλούσα, υπάρχει πιθανότητα 17% να παντρευτούμε, κι αυτό σημαίνει 24% πιθανότητα ότι θα κάνουμε παιδί -με 34% πιθανότητα να χωρίσουμε... Δεν είμαι βέβαιος ότι μπορώ να πάρω το ρίσκο!
- Ποιος θα τον κάνει να πάψει!

στε να είναι σε θέση να διαμορφώσουν και τις αντίστοιχες συναρτήσεις ωφέλειας) είναι ακριβώς αυτό: καταφανώς ατεκμηρίωτες παραδοχές αξιωματικές παραδοχές.

Επιπλέον: Γιατί όλες οι δράσεις να είναι εργαλειακές; (Και η συνήθης ορθολογιστική

απάντηση: Ακόμα και οι μη εργαλειακές/ ανορθολογικές δράσεις εξυπηρετούν τη συνάρτηση ωφέλειας του δρώντος, είναι προφανώς ανεπαρκής).

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΚΕΣ/ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Και στις φαινομενολογικές προσεγγίσεις η έμφαση παραμένει στα άτομα και τις εμπρόθετες δράσεις. Όμως οι τελευταίες δεν εκλαμβάνονται ως εργαλειακές κινήσεις τακτικής που αποσκοπούν στη μεγιστοποίηση της ωφέλειας των δρώντων. Οι δράσεις είναι πρωτίστως μέσα έκφρασης -διάυλοι ανάδυσης και ενδυνάμωσης ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων.

Συνάγεται πως βασικό γνωστικό αιτούμενο των φαινομενολογικών προσεγγίσεων είναι η κατανόηση των πολιτισμικών κωδίκων που συνεχουν τις κοινωνίες και προσδίδουν νόημα στις δράσεις (αλλά και την ίδια τη ζωή).

Αυτό προσανατολίζει τους θιασώτες της προσέγγισης αυτής προς τις ιδιογραφικές μελέτες της αντιπαράθεσης πλαισίων, με όλα τα συναφή προτερήματα (πλούσι-α/πυκνή περιγραφή, ερμηνευτική εμβρίθεια, κ.λπ.) αλλά και τις αδυναμίες (περιπτω-

σιολογική ομφαλοσκόπηση, αδυναμία ιεράρχησης παραγόντων, ροπή προς την ταυτολογία). Οι φαινομενολόγοι αντιτείνουν ότι τα φαινόμενα είναι μοναδικά αν δεν υπάρξει εξαντλητική ερμηνευτική προσέγγισή τους κάθε προσπάθεια κατανόησής τους θα είναι ατελέσφορη.

Όμως και η υπερβολή είναι ατελέσφορη.

Το ότι «όλα τα φαινόμενα είναι μοναδικά» είναι κοινοτοπία αν δεν προσδιοριστεί το πλαίσιο και η εμβέλεια της απόφασης. Δεν υπάρχουν ούτε δυο άνθρωποι που να είναι ακριβώς το ίδιο, όμως -ταυτόχρονα- όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως χρειάζονται καθαρό νερό και τροφή για να επιβιώσουν.

Ειδική μνεία χρειάζεται για τις μεταμοντέρνες εκφορές που εκτράφηκαν κυρίως στο πλαίσιο της φαινομενολογικής προδιάθεσης. Βασικό γνώρισμά τους ο τονισμός του κατασκευασμένου χαρακτήρα της πραγματικότητας και η έκκλησή τους για μελέτη των διάφορων εκδοχών της μέσα από κείμενα. Όμως το ότι η πραγματικότητα επιδέχεται πολλών αναγνώσεων δεν ισούται με την παραχώρηση ποιητικής αδειάς στον παρατηρητή. Τα κείμενα των μεταμοντέρνων ερμηνευτών έχουν κι αυτά συγγραφείς με σάρκα, οστά και επιδιώξεις...

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΙΑΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ

Αποσκοπώντας σε έλλογες ανασυνθέσεις - χρήσης των προτερημάτων αλλά αποφυγής των μειονεκτημάτων- των τριών προηγούμενων προσεγγίσεων, το σχεσιακό ρεύμα αποδέχεται τόσο το ρόλο των δομών όσο και των εμπρόθετων δράσεων.

Οι δομές δημιουργούν προδιαθέσεις αλλά δεν προδικάζουν νομοτελειακά τις εξελίξεις - τα άτομα και οι ομάδες έχουν δυνατότητα παρέμβασης και διαμόρφωσης των συνθηκών. Από την άλλη, οι δράσεις είναι απόρροια όχι κάποιας απώτερης ωφελιμιστικής ή φαινομενολογικής ουσιολογίας, αλλά προϊόν διάδρασης και διαρκούς αλληλεπίδρασης δομής, ερμηνείας/λόγου και δράσης. Από τη στατική δομών ή υποκειμένων η σχεσιακή στάση επιδιώκει εγκαθίδρυση της δυναμικής.

Οι κοινωνικοί και πολιτικοί επιστήμονες επιδιώκουν πάντα τη γνώση για τις υφιστάμενες δομές και τα συμφέροντα (υλικά και αξιακά) των δρώντων υποκειμένων. Όμως προκειμένου για επάρκεια στην επεξήγηση πρέπει να είναι σε θέση να ανασυνθέσουν τις σχέσεις που τα υποκείμενα συνάπτουν με τις δομές (πώς ερμηνεύονται οι διάφοροι δομικοί περιορισμοί) αλλά και μεταξύ τους (πώς οι δράσεις της μιας ομάδας μεταλλάσσει τις προσλήψεις και προδιαθέσεις της άλλης). Στο πλαίσιο αυτό, η επεξήγηση έρχεται μέσω της επενέργειας αιτιωδών μηχανισμών που συνδυάζουν δομές, ερμηνείες και δράσεις τόσο εργαλειακού όσο και εκφραστικού χαρακτήρα.

Πρόκειται για σημαντικές αρετές. Όμως οι έννοιες των σχεσιακών μελετητών πρέπει να σταθεροποιηθούν, αλλιώς ελλοχεύει ο κίνδυνος της θεωρητικής ρευστότητας (και, σε δεύτερο χρόνο, ρευστοποίησης). Η εννοιολογική επάρκεια δεν πρέπει να θεωρείται εχθρός της δυναμικής, κάθε άλλο. ->>>